

Het yot project: een metabletische verandering ?

Patrick Perquy

1.

Een **metabletische verandering** is een term door Prof. Jan Hendrik van den Berg ingevoerd in de jaren 1960. Hij meent in de geschiedenis *breekpunten* te onderscheiden, veranderingen die alle domeinen van de wetenschap, de politiek, de godsdienst, de samenleving, de kunst tegelijk betreffen. Zo beschouwt hij 1870 in de West-Europese geschiedenis als een dergelijk breekpunt in zijn studie: Koude Rillingen over de rug van Darwin. Komen samen rond die tijd: de stichting van het Rode Kruis door Henri Dunant, onder de indruk van de vreselijkheid van het slagveld in Italië, de evolutiehypothese, die Darwin uitstelt voor publicatie omdat de tijd er niet ontvankelijk voor is, de opkomst van de neostijlen, de commune in Parijs met het einde van het Keizerrijk.... Hij noemt dat **de leer van de veranderingen**. Sommigen noemen hem een fantast maar laat ons opletten voor de academische kritiek die niet duldt dat iemand verschillende disciplines beoefent zoals bv. René Girard. In Frankrijk kent hij navolging in de figuur van Michel Serres.

2. Een eerste metabletische verandering die we willen aanhalen naar de inzichten van de protestantse exegeet, Gerd Theissen, is **het einde van de offers**.

Hij schrijft: " Aan het begin van de christelijke jaartelling trad met het einde van de offers een **geweldige breuk** op in de godsdienstgeschiedenis, maar hij voltrok zich niet plotseling. Ook in het oerchristendom vond deze verandering met kleine stapjes plaats. De eerste christenen zijn slechts één van de vele andere joodse groepen die zich distantieerden van de offers. De beëindiging van de offers is dus in geen geval de grote vooruitgang van het christendom ten opzichte van het Jodendom, maar het resultaat van een interne joodse ontwikkeling. Ze beantwoordde niet aan een bewust programma. Veeleer speelden ook hier contingente factoren een grote rol zoals de verwoesting van de tempel.

Pas wanneer dit duidelijk is, mag men vaststellen: alleen in het christendom beëindigde men de offers principieel en in belangrijke mate in de praktijk. Volgens het oerchristelijk zelfbesef is dit principiële karakter van de kritiek op de offers verbonden met de offerdood van Jezus.

Dit is pas mogelijk als *de verschillende functies* van het offer werden overgenomen in een ander ritueel.

De verschillende offertypen hebben op verschillende wijze een gaven-, een communie- en een agressiefunctie.

Bij offers van de eerstelingen (de eerste vruchten) treedt het karakter van de gave op de voorgrond, bij de offers in de gemeenschap met direct daarna een feestmaaltijd het karakter van een communie, bij het zondebokritueel de functie van het verwerken van de agressie.

In veel offertypen werden elementen van alle drie functies met elkaar verbonden.

De mensen die offeren, kiezen daarbij uit drie mogelijkheden om bij geringe levenskansen de eigen kansen te verhogen. Ofwel men activeert de macht van iemand die sterker is, ten gunste van zichzelf. Dan is het offer **een gave** voor hem. Of men wentelt de schade die men anders zelf zou moeten dragen, op een zwakkere af. Dan is het offeren een weerloos **agressieoffer**.

Of men deelt de levenskansen volgens sociale regels onder de concurrerende mensen. Dan wordt het offer een **offer van de gemeenschap**.

De opstanding behoort niet tot de klassieke offerlogica. Een offerdier ervaart geen opstanding. Maar omdat Christus volgens de oerchristelijke overtuiging is opgestaan, moet zijn als zoenoffer

geïnterpreteerde dood volgens andere regels worden geïntegreerd in het systeem van rituele tekens binnen het oerchristendom dan de zoenoffers werden geïntegreerd in de oudtestamentische offerpraktijk. De klassieke offerpraktijk werd overwonnen, omdat het ene offer van een mens volgens oerchristelijke overtuiging de overwinning op de zonden tot stand bracht, door de opstanding was overwonnen. Hier ligt ook de sleutel voor en antwoord op de vraag hoe de eerste christenen in hun religieuze verbeelding konden regredieren tot een degelijk barbaars offer als het offer van een mens. Dit ene offer bleef niet in de dood. En dat is ook de verklaring van het einde van de offerpraktijk. De vele offers werden niet vervangen door de ene offerdood, maar door de overwinning op deze offerdood in de **opstanding**

Deze inzichten werden niet altijd en overal trouw bewaard. De terugkeer naar het offer **stond altijd klaar in de** mentaliteit van godsdienstige mensen. We mogen zeggen dat in de inrichting van de kerken de overblijfselen van de offermentaliteit het grote obstakel is om tot een opstelling over te gaan die duidelijker het eigen nieuwe ritueel van de christenen is: doopsel en eucharistie. Om de drie aangehaalde functies van de opgestane heer als definitief en beslissend offer uit te beelden, is een andere opstelling niet enkel wenselijk maar noodzakelijk.

3.

In de inrichting van de liturgische ruimte merken we de sporen van een vervlogen tijdperk, waar een massa gelovigen een plaats moest vinden, waar de waarheid uit één mond kwam en vanuit één centraal punt verkondigd werd: van op de preekstoel of achter altaar of lezenaar, waar Jezus altijd aanwezig was in de aanbidding van het heilig sacrament en dus een stilte in het kerkgebouw moest heersen om die aanbidding niet te storen, waar de grote toeloop van mensen het gebruik van voorbehouden plaatsen en de sociale geleding van de samenleving weerspiegelde, waar een kerkbaljuw nauwlettend op orde en stilte in het gebouw moest toezien.

Dit alles bracht met zich een opstelling mee zoals in een concert- of filmzaal, banaler uitgedrukt als in een autobus. Nu worden we geconfronteerd met een ruimte vol **lege** stoelen, zelfs tijdens een viering. Vooral de leegte valt op. Dit kan de bedoeling niet zijn van een liturgische viering.

4

Uitgangspunt van het kerkproject Yot.

We willen een grote neogotische ruimte niet verkopen, niet een andere functie geven maar heroriënteren. Zou heroriënteren kunnen betekenen: een liturgische ruimte aanpassen aan de **veranderingen**, die rond 1968 een **metabletisch keerpunt** in de cultuur blijken te zijn. Enkele kenmerken van die verandering: democratisering, crisis van de taal na Auschwitz (Adorno), nieuw wetenschappelijk paradigma: van chaos naar harmonie (Prygogine), narratieve theologie (Schillebeeckx), secularisatie (Marcel Gauchet), spiritualiteit van de ballingschap (Eloi Leclercq)... De Franse filosoof, Jacques Derrida, die de vinger aan de pols houdt van de maatschappij en zich niet in de ivoren toren van het idealistische denken opsluit, schrijft het zo.

Hij spreekt van "**une mutation de l'appartenance**". Ik citeer zijn omschrijving eventjes verder in het Frans : "*une terrible secousse de la structure ou l'expérience de l'APPARTENANCE., donc de la propriété. De l'appartenance et du partage communautaire: la religion, la famille, l'ethnie, la nation, la patrie, l'Etat, l'humanité même, l'amour et l'amitié, l'aimance, publique ou privée. Nous appartenons à cette secousse, si c'est possible, nous tremblons en elle. Elle nous traverse, elle nous transit.*" (uit Politiques d'Amitié, p. 98)

Ik poog een vertaling : "*Wij maken de crisis mee van het toebehoren aan. Een verschrikkelijke aardbeving van de structuren en van de ervaring van de groepsbeleving. Het toebehoren aan een religie, een familie, een volk, een natie, een Staat, de mensheid zelfs, de vriendschap en de liefde, zelfs de aantrekkingskracht, publiek of persoonlijk. Wij maken die aardbeving mee, zij siddert in ons, zij doorzindert ons.*"

Vandaar de huiver om tot een logisch systeem toe te treden, tot een parochie, in een huwelijk, in een engagement.

De Griekse cineast Theo Angelopoulos, die zich vroeger ingezet heeft met zijn films in de Griekse politiek, klaagt dit in zijn laatste films aan: het ontbreken van gemeenschapsidealen. (Landschap in de Mist)

Hoe van daaruit een religieuze ruimte aangepast aan die veranderingen creëren?

Zelf publiceerde van den Berg een studie, gewijd aan de Hoogte in de kerkbouw 1981 bij Callenbach. Het is heropgenomen in Metabletica van god (1995, Pelckmans-Kok Agora). Zijn laatste hoofdstuk is gewijd aan de 20^e eeuw, en hij bespreekt enkele experimenten:

Ronchamp door Le Corbusier, de kerk in West-Vleteren, Sint Josef in Koln-Nippes en wat hij de fabriekshalstijl noemt. Zijn commentaar is zeer voorzichtig maar hij laat als het ware een opening vrij om verder te zoeken.

Misschien vullen wij met het Yot-project *ongeweten* deze leemte op.

5.

De maatschappelijke invloed van de kerk brokkelt minstens op drie domeinen af:

a. **De angst**

- **om gebrek te lijden**

We leven over ons voedsel in zekerheid, ondanks de gekkekoeienziekte, een dioxinecrisis. Mensen die honger hebben in onze samenleving zijn slachtoffers van de slechte verdeling van het voedsel.

Het gevolg voor de catechese is dat beelden van honger in de woestijn, de roep om manna en de vervulling van de belofte met beelden van een land van belofte dat overvloedig is van melk en honing, niet langer in onze streken waarschijnlijk zijn. De invulling van de vastentijd is een uitdaging in het secularisatiedenken.

- **om te sterven in een kinderbed**

is vaak vervangen door een gebed om tijdig te mogen sterven. Hoeveel oudere mensen bidden daar niet voor? Alleen Herman Verbeek, bij mijn weten heeft dat geformuleerd.

' en laat mij tijdig en rustig sterven'

b. De **familiale metaforen** die op God toegepast worden en op zijn aardse vertegenwoordigers zijn onbegrijpelijk geworden door de doorgevoerde democratisering.

De plaats van de voorganger in de liturgie is gewijzigd zodat onverstaaenbaar geworden.

De Bijbel reikt ons voldoende beelden aan uit het Hooglied, profeten Hosea, Ezechiël ... om die maatschappelijke veranderingen in termen van *relatie* te vervangen.

c. De ineenstorting van de opvatting van de **natuurlijke orde**, harmonie. Chaos moet blijvend bedwongen worden door politieke beslissingen, ethische beslissingen

De inhaalbeweging van de theologie kan liggen in een verder uitdiepen van het *scheppingsgeloof* van de mens. Harmonie is nooit verworven maar moet blijvend gewonnen worden op de chaos. Een tweede domein is *het autonomiedenken*, ooit door het geloof bewerkt in de 16 eeuw, te *matigen* door een verantwoordelijkheidsdenken voor het milieu, voor de anderen...

6.

Hoe herinrichten?

a. De ruimte is **een ontmoetingsplaats** waar gemeenschap gevormd en beleefd wordt. Dit zien we gebeuren in het aanpalende park, waar rond de vijver mensen met een hondje, vrijende paartjes, boodschappende mensen, spelende kinderen elkaar nog aanspreken, wat een zeldzame ervaring is in onze eeuw. (cfr Derrida) We brengen elementen van dit park binnen de kerkruimte: een symboolvlak met de vier oerelementen: water, aarde, vuur en lucht. De zinzoekers kunnen hier tot rust komen, schrijven, spreken, uitwisselen.

We doorbreken de eerbiedige sacrale stilte zeker voor de vieringen. Mensen begroeten elkaar voor de uitvaart, voor het huwelijk, voor de wekelijkse eucharistie.

b. Op het houten verhoog voor het symboolvlak komen alleen stoelen of krukjes als er mensen zijn die naar de **grote verhalen** willen luisteren. Mensen vormen een kring rond het Woord. Vanuit de chaos van de opgestapelde krukjes naar een kring van verbondenheid. Over dit woord kan uitgewisseld worden met elkaar. Gods Geest werkt niet alleen in de ambtsdienaar. Hier kan de Dienst van het Woord plaatsvinden in een eucharistie. Op het projectievlak onder het kruis met Maria en Johannes, en Adam en Eva worden die oerverhalen **geactualiseerd** door een foto, een gedicht, een filmfragment

C. Rond het symboolvlak loopt het **verhalepad**.

We bieden de mens de kans om zijn fragmentarisch verhaal, vol vluchtige indrukken tot een zinvol verhaal te maken door herkenningpunten met andere verhalen.

Voorlopig is het pad ingevuld door het begin en einde van elk mensenverhaal: geboorte en overlijden. Je krijgt je plaats op de achtergrond van de hoopvolle tekst: "*Die mij droeg op adelaarsvleugels*". Langs de andere zijde een bord voor mededelingen. En dan de oude kruisweg die wacht op verschillende actualisaties. Hoe buigen wij de uitbarstingen van geweld in onze tijd om tot geweldloze weerbaarheid?

enkele suggesties voor de toekomst:

- een *computerprogramma* over pesterijen, incest, oorlogsgeweld, waarop iedereen vrij kan reageren zodat anderen hun ervaring herkennen.

- *het orgel* produceert muziek om de chaotische geluiden van de wereld tot harmonie om te buigen

- *Een tafel* met krukjes om je verhaal te vertellen, te tekenen. Een tafel om meteen te laten blijken dat niet een altaar voor dierenoffers of mensenoffers centraal staat maar een tafel om te delen brood en leven....

d. **Het koor**, voorbehouden aan de ingewijden in ons geloof. Achter de communiebank de doopkapel, het vroegere koor voor het altaar om eucharistie te vieren met 120 mensen en de sacramentskapel

We willen een duidelijk onderscheid in de ruimte voor de verschillende religieuze behoeftes. De devotie krijgt een kapel achteraan, dicht bij de centrale ingang. De stille aanbidding in de stiltekapel, samenkomsten met beperkte groepen: een klas, een gezinsgroep, een syndicale beweging, een Bijbelgroep, krijgen ruimtes aansluitend op de ingang vanuit het park. Kinderliturgie en de vieringen in de week kunnen verder in de winterkapel.

7

De ruimte moet uitnodigen om op een creatieve manier een liturgische viering voor te bereiden. Wat komt in het symboolvlak? Wat wordt geprojecteerd? De klassieke ordinarius wordt beschouwd als een minimumvoorstel. We willen inspelen op een creatieve en spelende liturgie.

8.

Aandachtspunten voor later:

- Welk soort **licht** beantwoordt best aan deze heroriëntering? Van den Berg oefent kritiek uit op de kerk in Feestliederen met een ongenadig gelijk licht.
- Welke **activiteiten** kunnen in deze ruimte doorgaan?

Geraadpleegde literatuur:

J.H.van den Berg, *Metabletica van God*, 1995, Pelckmans.

J.H.van den Berg, *Hoogte in de Kerkopbouw*, 1991, Callenbach.

J-P Dupuy, *Pour un catastrophisme éclairé*.

Jacques Derrida: *Politiques de l'amitié*, 1994, Galilée.

Gerd Theissen: *De Godsdienst van de eerste christenen*, Averbode 2001